

Asoosama Gabaabaa

Hidhaa Jaalalaa

Asoosama Jaalalaa Gabaabaa

[Hidhaa Jaalalaa]

Barreessaan: Beeknan Rabbirraa

Gulaalaan: Kadiir Abdullaxiif

Ebla 11, 2016

Barreessaan:

Beeknan Rabbirraa

Eegaa hundi keenyaa gaafa teenyee, dhaabbannee, hidhamnee, hiikkamnee, deemnee, fiignee, callisnee, gaddinee, gammannee, xumurre; waa’ee jireenyaa, waa’ee jaalalaa yaaduun keenya hin’oolu. Jaalalaan duuba maaltu jira kan jedhus deebii biroo qaba. Gaafa kana xiinxaltu gocha seenaa dhugaa tokko argitee irra hindarbitu.

Barattoota lama turan. Barattuu Seenaafi barataa Falmataa turan. Isaan lamaanuu Yunivarsitii Haroomayaa keessatti damee barnoota Injinariingii baratan. Seenaan waggaa 3ffaa yoo taatu, Falmataan waggaa 4ffaa dha.! Inni Oromiyaa jiddugaleessaatti dhalatee guddate. Isheen Oromiyaa lixaa yoo taatu, lameen isaanii ijoollee Oromiyaa baadiyaatti dhalatanii guddataniidha.

Seenaan akkaataan uumama ishee baay’ee nama ajaa’iba. Iccitiishee beekuun ulfaatus; kennaan beekumsasheefi bareedinnishee dhiirota hedduu akka bubbee arfaasaa asiif achi raasa. Rifeensiishee dugda irraan hanga’a. Yeroo adeemtu akka bishaan gibee deemuu malee, sagalee hindhageesistu. Ijjishee akka urjii birraa calanqisti. Seeqni ilkaanishee akka tirika dukkana keessaatti ifa. Konkonna funyaanishee akka waan ogeessi bobbocaa boce fakkaata. Guntutnishee akka tulluuwwan Oromiyaa keessaa uumamaan kan dhaabbateedha. Seenaan yeroo kolfitu sagalee

onnee namaa raasu tokko osoo hindaangessin olbaasti. Haalli uffannaashee akka bineensota baddaa baalee daawwattanii xumuuruun ni'ulfaata.

Falmataan baay'ee boonuudhaan beekkama. Gaafa namni baay'ee haasayu baay'ee dhaggeeffata. Rifeensisaa boca odaa Oromoo fakkaatee akka bosona Oromiyaa durii daawwattee hinguuftu. Kennaan bareedinasaa akka soomaya leemmaanii olqajeelaadha. Kan nama dhibu Falmataan barnoota isaatiin baay'ee cimaadha yoon jedhe, isa hinmadaalu. Gaafa barsiisaan gaafii isa gaafatu, akka leenci yeroo gaaraa bookkisu bineensonni isaan kuuni asiif achi shokoksan, barattoonni cal jedhanii isa inni deebisu kana baranneerraa laata? jedhanii dabtara isaanii asiif achi garagalchu. Isaan lameenuu gumii aadaafi hogbarruu afaan Oromoo keessatti hirmaannaa cimaa qabu.

Kan Falmataan nama ajaa'ibuun tokko yoo jiraate, guyyaa ayyaanaa keessumaayyuu guyyaa ayyaana sabaaf sab-lammootaa huccuu (T-shirt) dhiiga dhiigaan baasan jedhu uffachuun beekkama. Sababa kanaaf baay'ee dararama. Haata'uu malee, osoma baratu barattoota damee barnootaa isaa baratan, kan waggaa 1ffaa hanga 3ffaaf barataniif barnoota dabalataa (tutorial) barsiisa yeroo boqqonnaa isaatti.!

Falmataan afaan Amaaraa osoo miliyoona tokko kenniteefii waan dubbatu hinfakkaatu. Barnoota dabalataa kana yeroo barsiisu barattoota saba biroo daree seenuu dhoowwee barattoota Oromoo qofa isa barbaaduuf afaan Oromoon hiikee akka fedhetti barsiisa. Kanaaf sabaaf sab-lammoota biroo biratti baay'ee jibbamuu hin'oolle!

Seenaan barattuu waggaa 3ffaa waan taateef barnootasaa kana barachuuf dirqamte. Isaan lameenuu jaalala sabaa, guddinna afaaniifi jireenya isaanii yaaduu malee, guyyaa tokkos waa'ee jaalalaa dubbatanii waan beekan hinfakkatan. Haata'uu malee, guyyaan nidhufe osoo isaaniin hinmari'atin; innis osoo barsiisu, isheenis osoo barattu wal ajaa'ibuu jalqaban..

Akkas waliin jedhan:

Falmataa: “Maal bareedduun akkanaa, maal uumaan intala Oromoo kuni” jedhe.

Seenaa: “Maali osoo inni kuni kiyya ta'ee jiraatee, nan eebbifame ture...” jette.

Falmataa: “Silaa isheen tole naaf hinjettu maaliif afaan koo xureessa?. Isaan babbareedan kuni yoona akka dachee magaalaa finfinnee qabamanii dhumaniiruu...” jedhe.

Seenaa: “Barataa cimaa boonuma isaanii dadhabe, jaalala hinbeekan.! Yeroo hundaa cimina isaaniitti malee jaalala hinhubatan” jette.

Falmataa: “Kana naballeessuuf natti fide barana, maal godhaa?. Baruumsa koofi qabxii galmeessaa ture sanatti dhooqqee laaquuf...” jedhe.

Seenaa: “Maal ija jaalalaan jalaan na’ilaala? baruumsa malee, waan jaalala beeku hinfakkaatu inni. Maal godhaa?. Kuni Aljebra malee, jaalala beekaa laata?...” jette.

Falmataa: “Gaafa ishee daree keessatti ilaalu waan jedhu dhabee lafti naan mara. Dafqatu narraan dhangala’a. Sababa isheef gabatee gurraacha ilaalaa oola. Achi garagaluu sodaadhee, gaafadhus waan tole jettu hinfakkaattu. Maali godhaa? jedha.

Seenaa: “Gaaafii kanatu nadhibe jedhee bira geessee ilaala. Garuu bira dhaabbadhee ija keessa ilaalu danda’aa laata?...” jettee gaaficha qabattee ijaan lafa ilaalaa tokko lama jedhaa gara isaa adeemuu jalqabde.

Yeroo seenaan gaaficha gaafachuuf kophaa bira deemtu; dubartootni maaliif kophaa bira deemte? bareedaa kana jaalachuu barbaadde moo? jedhanii miila lafatti rigan. Warri dhiiraas jalaan wal ilaalaa ishee ani gaafadhuu jedhaaru maal abba isaa

kophaa itti haasayaara jedhanii yaadaan wal qeeqan. Seenaan dhiirota hedduun jaalatamti. Garuu baay'een isaanii gaafachuu sodaatanii doormii keessatti ciinca'u. Yeroo isheen ija jaalalan isa ilaaltu; “maaloo seenaa akkanatti na hin'ilaalin” jedhaa gaaficha hojjateef. Galatoomi sabboonaa jetteen sagalee humna hinqabne tokkoon. Doormiitti yeroo isheen galtu, “dubartoonni maal irraa siqabee” jedhanii kolfaan doormii oowwisan.

Osoma isaan lameenuu yaadaan waxaalaman baatii tokko ta'e. Guyyaa tokko seenaan kaaftteeriyaa tokko keessa teessee, yeeroon qormaataa gaheera waan ta'eef gara mana kitaabaa deemuuf buna dhugaa osoo jirtu, Falmataan gara mana kitaabaa deemaa jiru ilaaltee argite. Seenaan daftee lafaa oli kaatee “Sabboonaa” jettee sagalee olkaastee waamte. Barattootni naannoo sana turan, ‘maali intalti maali taate?..’ jedhanii wal'ilaalan. Yeroo Falmataan ishee bira gahu, “koottuu buna Oromoo dhugi” jetteen. Innis xinnooshee akka kolfuu ta'ee; “maali buna Amaaraa ykn Tigiree jedhamutu jiraa?...” jedheen. Seenaan xinnoo ishee cal'istee; “bunni kanuma Oromooti, garuu kan gurguratee duroomaaruu (sooromaaru) warruma sana” jetteen.

Buna dhugaa baruumsi akkami jedhanii wali gaafatan. Falmataan akkas jedhe “barachuun nama

hindhibu, baratanis akka namaatti jiraachuun garuu nama dhiba. Haata'uu malee, gaafa baratte ati eenyuun akka taate nihubatta. Atihoo akkami baruumsi?...” jedhee gaafateen..

Seenaanis akkas jette. “Barachuun salphaadha. Garuu kaayyoo feete qabaattus, jaalalaafi Atileetota Oromoo moo’achuun ni’ulfaata” jetteen. Falmataan suuta jedhee yeroo ilaalu, Seenaan akka aduu bishaan Awaash gubbatti baatee ijji irra nama hindhaabbattu. “Hundaafuu eessa deemaa jirta” jettee gaafatteen Seenaan. “Gara mana kitaabaa deemaara” jedheen. Anis siwajjiin haadubbiisuu?...” jetteen. “Eeyyen garuu” jedhe. “Garuu maali” gaafasheen jettuun akkas jedhe “mucaa tokkummaa jedhamu tokkotu wajjiin dubbisna naan jedheera” jedheen.

Seenaan baay’ee kolfitee: “maali tokkummaan keessan dubartoota Oromoo hindabalatu moo?...” jetteen dubbii isaa jijjiirtee. Falmataan baay’ee rifatee “tole haadeemnuu” jedheen. Yeroo isaan mana kitaabaa seenanii kaasanii; barattoonni hedduun sekondii kudhan kitaaba isaanii dubbisaa, daqiiqaa kudhanimmoo isaan ilaalu. Isaanimmoo onneen isaanii jaalalaan liqimfameera.

Falmataan gaafa isheen gaafii gaafattu akkuma isheen har’a eebbifamtutti ibsaaf. Garuu yaadnishee

gaaficha osoo hintaane, Falmataa irra. Erga xinnooshee dubbisanii booda boqonnaa fudhachuuf bahan. Ergasii haasaya isaanii tokko lama jedhaa jalqaban. Isaan akka Oromoo ammaa cal jedhanii waa'ee jaalalaa odeessuu osoo hintaane, sanyiifi seenaa isaanii akka Oromoo duriitti wal gaafatan. Lachanuu mudaammuddii qaban.

Seenaan “gaafii na’ajaa’ibu tokko sigaafadhuu” jetteen. Innis ‘tole’ jedheen: “Ati garuu maaliif barattoota saba biroo akka daree kee hinseenne dhoowwita? gaafa barsiisaa yunibarsitii taates akkasuma goota moo” jetteen.

Falmataa: “Nuti yooxinnaate ummata miliyoona afurtamaa taana, garuu afaan keenyaan magaalaa deemnee limmee bitachuu hindandeenye. Hedduun keenya afaanuma keenya dubbachutti qaanofna. Namoonni hedduun yoo afaan amaaraa kuni jalaa cabe ishee fooyyessuuf halkan guutuu hirriba dhabu. Kanaaf barattoota keenyaaf akka isaanii galutti afaan Oromootiin hiikaaf. Anis dirqama koo bahuu qaba” jedheen. “Amma ani sigaafadhuu” jedheen gaafiisii deebisee.

Seenaan “Eeeyyen nagaafadhu” jetteen.

Falmataa: “Ati maqaa kana maaliif sitti moggaasan?...” jedhe.

Seenaa: Seenaan xinnoo erga gadditee booda, akkas jette. “Abbaan koo yeroo mootummaan woyyaanee seenu sana roorroon nutti hammaattee jennaan gara woraana Adda Bilisummaa Oromoo (ABO)tti deemee achitti wareegame. Yeroo san harmee koo wajjiin walfuudhanii ji’a shan akka ta’een kan deeme. Harmeen koos ana garaatti nabaattee mana hidhaa turtee, gaafa isheen ulfa ji’a saddeetii taatu erga deessee deebisnee sihiina jedhanii gadi dhiisan.

Harmeen koo nadeessee ji’a lama gaafa geessu isheenis baqattee gara Waraana Bilisummaa Oromoo (WBO)tti makamte. Amma nijirtiifi niwareegamtee, wanti ani beeku hinjiru. Ani erga dhaladhee kaasee Akkayoo koottu naguddise. Maqaa koos akkoo koottu “Seenaa” jedhee naaf moggaase.. Atihoo jireenyi kee maali fakkaata” jetteen.

Falmataa: “Ajaa’iba seenaan Oromoo” erga jedhee akkas jedhe innis. “Abbaan koo baay’ee nama cimaafi nama oromoof dhiigu ture. Yeroo baay’ee fardaa, eeboofi gaachana isaatiin adda hinbahu. Yeroo sirna dargii sana akka ta’es ta’u, darbee bara sirna wayyaanee kana bira gahe. Manni keenya poolisiidhaan marfamee bula. Ganama yeroo baay’ee dhukaasatu dhagahama. Garuu Oromoon naannoo sanaa isa deeggaranii poolisoota ofirraa

faccisaa turan. Harmee koos akka isheen rasaasatti fayyadamuu dandeessu leenjisee ture. Fardi abbaa koo maqaan isaa Bulloo jedhama.

Gaafa abbaan koo Bulloo bulloo jedhee waamu nifiigaaf nibalali'aan isaa osoo hinbeekamin bira gahee diina jalaa miliqaanii ture. Guyyaa tokko osoo inni quba hinqabne lafa bari'uu geessee keessa ajjeesan. Kana booda Oromoon naannoo keenyaa Eeboofi fardaan itti yaa'us isaan dhukaasaa walirraa hincinneen gara magaalaa naannoo sanaatti qajeelan. Namoonni lama ollaa keenyaa dafanii furmaata tokko uuman. Oromoonni amma duukaa deemaa jirtan dhaabbadhaa jedhanii; Fardaafi meeshaa isaanii fudhatanii karaa biraatiin isaan fuuldura qaxxaamuranii bosona tokko keessatti eegan.

Yeroo poolisiin afaan oromoo haasayus Amaariffa akka warra tigiree tokko haasaayaa akkas jedhaa dhufan. “Sawuyyee baxaam adaganyaa naw, Oromoochi maxifo nachew dagimo faras yiwoddaallu” jedhaa ofduuba ilaalaa osoo deemtu bosona bira yeroo isaan gahan; dhukaasa walirraa hincinneen sadan isaanii ajjeesanii baay'ee isaanii madeessanii biraa deeman.. Dhiiga dhiigaan baasan, inni Oromoo tokko yoo du'e kan nafxanyaa sadiin madaalama jedhanii geerraran” jedheen.

Seenaafi Falmataan boo'ichaan morma waliqabatan. Waadaa Oromummaa waliif seenanii; akka yeeroo dubbisani, bashannanaa, nyaataafi kkf'irratti yoomiyyuu addaan hinbaane waliif galan. Kana booda bosona Addunyaa, Danbal, daarfur, love street dabalatee iddoo hundatti seenaan mudhii isaa qabattee wajjiin yuunivarsiitii Haroomayaa keessa adeemuu jalqaban. Jaalala isaanii irraa Oromoon Jimmaa, Arsii Baalee Wallaggaa, Shawaa, Booranaa, Gujii, Karrayyuu, Iluu, Harargeefi Kamisee akka jiruuf isaan hundi sanyii tokko akka ta'aniifi namoota 'kanuma naannoo kiyaa jaaladhee wajjiin jiraadha' jedhuuf deebii gahaa kenneeraaf.

Yeroo tokko yuunivarsiitii Amaaraa keessaa tokko keessatti, “barataan Oromoo tokko ajjeefame” jedhamee odeeffame. Falmataafi hiriyyoonnisaa kaayyoo “dhiiga dhiigaan baasan” jedhu qaban. Guyyaa tokko galgala keessa sa’aa sadi yeroo ta’u, barattoonni kumaatamaan lakkaawan mana kitaabaa keessatti dubbisaa jiran. Irra caalaan barattoota dhiiraa yeroo dubbisan akka nama Injiree rifeensa keessaa guuruu rifeensa isaanii qaqqabu.

Falmataafi hiriyyoonnisaa dhagaa lamaan tokko gara foddaa mana kitaabaatti yeroo gadi lakkisan; barataan inni kaan balbalaan, inni kaan foddaan

ofgadi darbataa, isa kuferra deemaa baqatan. Inni waggaa tokkoffaa amaara keessaa dhufe tokko akkas jedhe. “Yaa waaqi tsalootii koo naaf dhagahuu diddee yuunivarsitii Oromoo nageessitee” jedhee jennaan barattoonni Oromoo koflaan doormii oowwisan. Ergasii kaasee yeroo doormii, mana kitaabaa, mana nyaataa, daree barnootaa deemanis akkuma keellaa Awaash poolisiin federaalaa sakatta’uu eegale.

Seenaan baay’ee gaddaa bulte. “Hojiin kuni kan Falmataa faa ta’uu hin’oolu” jettee lubbuunishee dhawatte. Bilbilasaa irratti bilbilaa bultus, bilbilli isaa ka’uu dide. Guyyaa lammaffaa danbali akka dhufu itti himtee, yeroo inni bira gahee “beenu ciree nyaannaa” jedhuun, seenaan immimmaan mormashee irraan dhangala’aa “koottu mee waan tokko si gaafadhaa” jetteen..

Seenaa: “Falmeeekoo ani baay’ee sijaaladha. onneenkoo erga si’argee jalqabee jaalala keetiin booji’amte. Garuu akkuma abbaa koof haadha koo dhabe, sillee waan dhabu natti fakkaata” jetteen.

Falmataa: Innis ishee ofitti qabee, “seenaakoo anis baay’ee sijaaladha. Erga si’argee jalqabee hirriba hinqabu. Garuu gumaa abbaa keetii, haadha teetiifi abbaa kootiis walumaagalatti gumaa jaalleewwan wareegamanii kan baasu numaa seenaakoo jedheen,

imimmaan gadi roobsaa. Sirba kadiir Martuu “Fedhiikoo hintaane, siganuun jedhu” naaf dhageefadhu yoo yeroo qabaatte” jedheen.

Guyyaa muraasa booda; halkan keessa sa’aa saddeet yeroo ta’u, doormii barattootaa sakatta’uuf poolisiin Federaalaa dirree waraanaa fakkeesse. Falmataa, hiriyyaasaa Tokkummaa dabalatee barattoota hedduu achi buutee isaanii dhabamsiisan. Ganama barattootni hiriira bahanii; isaan hidhaman haahiikkamanii jedhanis, isa gaafates gara mana hidhaatti guuran.

Seenaan halkaniif guyyaa wallaalte. Hiriyyoota isaa kanisheen itti bilbiltu hunda achi buutee isaanii dhabamsiisaniiru. Dhiironni duraan jaalala isaanitti hinaafaa turan abdii kutachiisuuf yaalaa turan. Barattootni Oromoo hedduun garuu baay’ee gaddanii yaadaanishee cinaa dhaabbatan. Yeroo nyaattu, yeroo mana kitaabaa deemtu, yeroo hundaa kophaa yaadaan ciinca’aa deemuu jalqabde. Osoma deemtu gaafii tokko ofuma gaafatte seenaan.

“Harmeen koo, gaafa abbaan koo deemee wereegame sana maaliif inni hindeebi’u jettee, abdii kutattee hinheerumne ture ykn nama biraa jaalachuu maaliif dhiiste? jettee ofgaafatte. Anis kaayyoo Abbaafi haadhakoo, kan jaalalleekoo walumaagalatti dirqama oromummaa bahuu qaba

jettee ofi'amansiiste. Itti dabaltee onneen koo Falmataan wareegameera, kana booda eenyuunis tasuma hinwareegamu" jette.

Falmataan poolisoota dhalootaan Oromoo ta'an keessaa hiriyyoota hedduu qaba. Isaan keessaa isa tokkoon xalayaa kana barattuu seenaa jedhamtutti naaf geessi jedheen!

Xalayichi akkas jedha: [Seenaa koo sihaa gahu nageenyikoo, akkami nagaadhaa?. Baay'ee siyaade seenaakoo. Onneen koo jaalala sabaaf jaalala keetiin iddoo lamatti qoodamtee gubachaa jira. Miidhaafi dararaan narra gahes kanuma Oromoo jaarraa tokkoof irra gahaa ture sana. Hanga bilisummaa argannee biyya dhalannerratti; akka namaatti jiraannutti, jaalala keenya galmaan gahuun ni'ulfaata.

Ammaaf mana murtiitti nadhiyeessanii waggaa saddeet (8) natti murteessaniiru. Seenaakoo ani jaalala ijoollummaa keetti taphachuu hinfedhu. Hanga ani hidhaa kana keessaa bahutti obsitee yoo na'eegde hawwii kooti. Yoo taa'uu baattes wanti gaariin akka siqunnamu Rabbiin siif kadha halkaniif guyyaa. Sirba Dr. Kabajaa aartisti Alii Birraa "Sila osoo beekke, waasillee hindararu" jedhu jedhu si'affeereera. Seenaakoo baay'ee sijaaladha. Mana hidhaa maayikalaawii irraa

nagayatti...” jedhe.]

Erga dubbistee booda; seenaan naasuudhaan lafatti kuftee, yeroo muraasaaf hafuurrishee dhokate. Poolisichi hatattamaan gara mana yaalaa geessee sa’aa lama booda ofi barte. Erga ofi bartee “adaraa Oromummaa xalayaa kana barreessee sitti kennaa na’eegi” jetteen. Xalayaa akkas jedhu barreessiteef...

[Falmeekoo sihaa gahu nageenyikoo kan onnee irraa madde jaalaalaafi kabanyi ani siif qabu yoomiyyuu daangaa hinqabu. Kaayyoon keenya akka galma gahuuf halkaniifi guyyaa hinrafu. Falmeekoo jabaadhu irree jabeeffadhu. Anaaf waggaan saddeetii (8) boru ganamaadha. Waan baay’ee seenaa harmeekoo irraa baradheera. Lubbuun inuma jirtaa garuu?.

Kana yerooma si’arge kan amanu. Rifeensikee odaa fakkaatu suni jiraa laata?. Falmeekoo onneenkoo jaalala keetiin hidhamteetti. Anis jaalala keetiin hidhamee namni biroo nama natti hinfakkaatu. Falmeekoo yoomiyyuu sinjaaladha. Fayyaa naaf tayi, nagayatti. Jaalalleetee Seenaa Yuunivarsitii Haroomayaa irraa”...] jedha barreeffamichi.

Seenaan barattee eebbifamtus ragaa miseensa OPDO (woyyaane) fiddu malee, hinqacaramtu
Barreessaan: **Beeknan Rabirraa**

waan jedhamteef hojii argachuu hindandeenye. Baadiyaa isheetti deebitee akkooshee wajjiin jiraachuu jalqabde. Akkoonishee seenaa isheefi Falmataa dhageessee ganamaaf galgala seenaa cinaa dhaabbattee gorsiti.

Gaafa inni mana hidhaatii bahu lakkooftee seenaan balbala mana hidhaa maayikalaalwii dhaabbatte. Ijji isaanii imimmaaniin dukkanaaye. Falmataan akkas bareeddu yeroo waggaa saddeet xumuree mana hidhaatii bahu, akka bosona Baaleefi Booranaa guggubatee dhumeera.. Seenaan fi Falmataan wal arganii halkaniif guyyaa wallaalan gammachuudhaan.

Ergasii baadiyaa deemanii akka Oromoo duriitti iyyanii iyyisiisanii cidha nama ajaa'ibu tokko gaggeessan. Manguddoonni bahanii eebbisan. Ji'a tokko booda DV Ameerikaa seenaan waggaa tokko dura, ani heerumeera jettee guutte tokko dhufe. Gaafa isaan baadiyaadhaa barbaadanii xalayaa itti geessan DV'n baheeraaf. Falmataafi seenaan tasuma amanuu hindandeenye. Oromiyaa gadi dhiisuun kaayyoo isaanii ta'uu baatus; Falmataan ammas poolisootaan hordofamuu eegaleera waan ta'eef, lubbuu isaanii hambisuuf, miila isaanii gara Ameerikaatti qajeelchan.

Asoosama Gabaabaa

Hidhaa Jaalalaa

Xumurame

Ebla 11, 2016

Barreessaa: Beeknan Rabirraa

Barreessaan:

Beeknan Rabirraa